

GREȘELI DE TRADUCERE

DE

ANA CANARACHE

Mulțimea traducerilor care se fac astăzi din limba rusă aduce în discuție o serie de probleme în legătură cu corespondența sensurilor pe care le au cuvintele în cele două limbi și mai ales cu corespondența construcțiilor. Traducătorul, stăpînind perfect limba din care traduce, se lasă furat de așezarea cuvintelor în propoziții sau a propozițiilor în frază, de îmbinarea lor în construcții specifice limbii ruse și, fără să-și dea seama, transpune în limba română forme și îmbinări care îi sînt străine acesteia și care ușor ar putea fi evitate prin echivalente românești juste.

Am vrea să ne ocupăm de cuvîntul rusesc *такое*, care în dicționare este redat prin: « asemenea, astfel, la fel cu . . . ». Dar folosirea celor două adjective este diferită în limbile de care ne ocupăm, lucru de care traducătorii adesea nu țin seama.

Spre deosebire de limba rusă, în limba română *asemenea* însemnează « la fel cu ce s-a spus *mai înainte* », și niciodată la fel cu ce se va spune *de aci înainte*. Iată cîteva exemple din care se vede clar acest lucru:

« Măsurile stabilite de Plenara C.C. al P.M.R. din 19—20 august . . . sînt menite să asigure o dezvoltare armonioasă a tuturor ramurilor economiei naționale pentru satisfacerea în măsură tot mai mare a nevoilor materiale și culturale ale oamenilor muncii — aceasta fiind legea supremă a construirii socialismului. Potrivit cerințelor legilor economice obiective, pentru a asigura o asemenea dezvoltare armonioasă a tuturor ramurilor economiei naționale și ridicarea continuă . . . este necesar să . . . » [« Scînteia », nr. 2820 din 15 noiembrie 1953, p. 2, col. 3].

Am redat înadins întregul pasaj anterior, la care se referă *asemenea*.

lată și exemple bune din traduceri:

« O asemenea marfă există; este forța de muncă a omului » [Marx, Capitalul I, p. 22 (subînțeles: o marfă de care s-a vorbit pînă acuma)].

« În articolul lui Marr « Limba și gîndirea » asemenea idei capătă o expresie cu totul obscură » [Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, Editura Academiei R.P.R. 1953, p. 12 (subînțeles: idei ca cele pe care le-am expus mai sus)].

Sau:

« Asemenea formulări încurcate, confuze din punct de vedere sociologic și greșite se găsesc în mare număr la N. I. Marr și la « elevii » săi » [idem (în ambele exemple *asemenea* se referă la cite un pasaj întreg anterior)].

Alt exemplu, luat din « Problemele leninismului », p. 100, unde, după ce se descriu condițiile privitoare la folosirea strategică a forțelor revoluției se spune:

« Ca model al unei *asemenea* strategii poate fi socotită insurecția din octombrie ».

În limba rusă *такой* servește oarecum ca termen introductiv, după care urmează elementul de comparație construit cu *как*. Astfel: « Ленин такой человек, как немногих можно найти ».

Dîndu-se în limba romînă o astfel de întrebuițare lui *asemenea*, se face o greșeală de limbă, după cum se poate vedea din exemplele care urmează:

« Creierul omului, spre deosebire de creierul animalelor, a căpătat posibilitatea de a forma *asemenea* legături nervoase temporare, care reprezintă generalizarea datelor percepției nemijlocite, date obținute cu ajutorul primului sistem de semnalizare » [Probl. lingv. p. 401].

În exemplul următor este redat și *как*, prin *ca*:

« Numai în *asemenea* propoziții ca « Limba este un fenomen social »... atît conținutul ideilor, cît și exprimarea proceselor corespunzătoare fac parte din lingvistică » [Probl. lingv. pag. 84].

Sau:

« Dv. aveți aci în vedere *asemenea* « mijloace de producție » *ca* materiile prime, de pildă bumbacul » [Probl. econom. 1952, p. 59].

Alteori elementul al doilea este introdus prin *cum* cu verbul *a fi*:

« *Asemenea* cuvinte din sfera fondului principal de cuvinte al limbii ruse contemporane *cum* sînt *хозяин* (stăpîn), *крестьянин* (țaran)... reprezintă — fiecare — nu numai sistemul... dar și tipuri de formare a cuvintelor » [Probl. lingv. p. 182].

În exemplele următoare, traducătorul, simțind probabil că nu se potrivește construcția cu *asemenea*, a înlocuit acest adjectiv prin altul și anume prin *astfel*. Dar întrebuițarea acestuia este la fel de improprie, deoarece și el trebuie legat în limba noastră tot de ceea ce precedă și nu de ceea ce urmează.

« În legătură cu aceasta, în întreprinderile noastre au o importanță actuală *astfel* de probleme ca: problema gospodăririi chibzuite și a rentabilității... » [Probl. econom. 1952, p. 22].

Sau:

« Ce să spunem, bunăoară de un *astfel* de minus cum a fost cunoscuta izolare a Revoluției din Octombrie? » [Problemele leninismului III, p. 79].

Sub influența traducerilor au început să apară astfel de construcții greșite și în unele lucrări sau redactări originale. Astfel citim în « Pentru pace trainică, pentru democrație populară » din 9 octombrie 1954, p. 2:

« Au fost *asemenea* conducători de comitete regionale (de exemplu secretarii comitetelor regionale București, Bacău și Oradea) care luau hotărâri de unul singur ».

Sau (în același ziar și în același loc):

« Sîntem însă departe de a fi antrenat la o muncă activă o *asemenea* forță considerabilă cum sînt cele peste 370.000 de delegate, alese de 3.000.000 de femei ».

Socotim util să atragem atenția traducătorilor asupra acestor greșeli care puteau fi ușor evitate, prin omiterea adjectivelor *asemenea* sau *astfel* care nu sînt necesare în textele citate.

De exemplu:

« Creierul omului, spre deosebire de creierul animalelor, a căpătat posibilitatea de a forma legături nervoase temporare, care reprezintă generalizarea datelor percepției nemijlocite... ».

Sau:

« În legătură cu aceasta, în întreprinderile noastre sînt foarte actuale problemele gospodăririi chibzuite și ale rentabilității ».

S-ar mai putea releva și alte influențe supărătoare pe care traducătorii nu reușesc să le îndepărteze. Astfel, expresia rusească *так или иначе* se poate reda în românește, aproximativ, prin « fel și chip ». Așa s-a tradus în lucrarea « Materialismul dialectic » recent apărută în Editura de stat pentru literatură politică:

« În cărțile ideologilor laburiști apărute în 1952... se caută în *fel și chip* să se dovedească că capitalismul modern s-ar fi « transformat », ar fi suferit schimbări « radicale » [Alexandrov, 182].

Dar expresia populară « fel și chip » este prea familiară. Ea se folosește numai în limba vorbită, de aceea este cu totul nepotrivită într-un text filozofic, politic, științific în general.

Din același motiv nu putem traduce într-un context îngrijit termenul *какбы* prin « chipurile ». Iată cîteva exemple în care traducătorii n-au ținut seama de acest lucru.

« Ei [socialiștii de dreapta] afirmă că se poate trece, *chipurile*, la socialism pe calea transformării treptate a întreprinderilor capitaliste în întreprinderi « socialiste » [Alexandrov, 182].

Sau:

« Istoria societății este, *chipurile*, o repetare a unora și aceluiași etape » [Alexandrov, 175].

Întîlnim termenul *якобы* mai ales în fraze de polemică, în care autorul respinge sau ridiculizează o afirmație a adversarului, socotită lipsită de temei. Atitudinea negativă sau plină de rezervă față de teza adversarului se poate reda în romînește prin diferite adverbe care exprimă îndoiala sau nesiguranța: « ca și cum », « oarecum », « cumva » etc. Și mai bine se poate reda acest lucru printr-un verb la condițional. Traducătorul operei lui G. T. Alexandrov a folosit cu succes acest procedeu, dar în mod izolat și e păcat. Iată un exemplu de acest fel:

« Renner declară că cea mai adecvată instituție pentru înfăptuirea pașnică a socialismului este statul burghez... care *ar fi în stare* să apere interesele « tuturor claselor », ale « tuturor păturilor societății » [Alexandrov, 182].

Dar la paginile 151, 177, 181, 182 și în multe alte locuri traducătorul se servește de termenul « chipurile », ceea ce distonează cu întregul caracter al lucrării.

Ca și « chipurile », și din aceleași motive, trebuie evitat și termenul « cică ». Iată un exemplu în care se folosește în mod nepotrivit termenul familiar « cică »:

« Această lozincă *cică* împiedică unirea proletarilor diferitelor naționalități » [Cursul scurt de istorie a partidului comunist, ed. III, 276].

Fraza corectă romînească este: ei susțineau că această lozincă ar împiedica...

Să relevăm și cîteva construcții sintactice care reproduc prea fidel sintaxa rusă: « A termina cu ceva » sau « a o termina cu ceva » sînt construcții familiare și nu se potrivesc decît într-un context care reproduce o vorbire familiară. De aceea considerăm nelalocul lor fraze ca:

« După ce isprăvi cu *războiul* » [Cursul scurt de istorie a partidului comunist, 294 (în rusește с *войной*)].

Sau: « Trebuia terminat cu războiul » [Cursul scurt, 254].

Verbul *a preceda* « a se întîmpla înainte de altceva » cere în limba rusă dativul. În romînește însă el se construiește cu acuzativul. De aceea nu putem spune:

« Anii care au precedat *revoluției* din 1917 » [Alexandrov, 163], ci trebuie să spunem: « anii care au precedat *revoluția* ».

Pronumele relativ *care* stă în romînește imediat după substantivul pe care îl înlocuiește și de care nu se desparte prin alte cuvinte. Iată două fraze greșit construite:

« Adunarea Constituantă, alegerile *căreia* în fond avuseseră loc încă înainte de revoluția din octombrie... fu dizolvată » [Cursul scurt, 254].

Sau:

« A indica existența în țară a diferitelor formațiuni economice, inclusiv și a micii economii de mărfuri, răspînditorul *căreia* este țăranul mijlocăș » [Cursul scurt, 276]. Corect este: ... *ale cărei* alegeri... *al cărei* răspînditor...

Negația în limba română se exprimă altfel decît în limba rusă, lucru de care trebuie să se țină seama. Este adevărat că două negații fac o afirmație, dar nu putem abuza de folosirea dublei negații. Evident, înțelegem ce a vrut autorul să spună în fraza:

« Soldații germani care fuseseră pe frontul de est... *nu puteau să nu* descompună acolo armata germană » [Cursul scurt, 273]. Dar corect românește este: *trebuiau* să descompună sau *era fatal* să descompună. De altfel verbul « a putea » noi îl folosim mai ales ca impersonal. Pus la începutul frazei și folosit impersonal, el își putea păstra forma negativă: *nu se putea* ca soldații germani să nu... Despărțite în felul acesta, cele două negații puteau fi folosite, pentru a da vigoare frazei.

În același fel trebuia rezolvată și fraza:

« Forțele militare *puteau* să se dovedească a nu fi pe deplin sigure pentru lupta împotriva Puterii Sovietice » [Cursul scurt, 269].

Trebuia spus: *se putea* ca forțele militare să se dovedească a nu fi...

Adverbul *numai* exprimă o noțiune de exclusivitate. Dacă un lucru este *numai* într-un anumit fel, este de la sine înțeles că el nu mai poate fi și în alt fel; iar dacă un lucru apare ca *singurul* de un anumit fel, evident că el este totodată și numai în felul acela. De aceea nu putem folosi pe *numai* și pe *singur* în aceeași frază, cum vedem în exemplul de mai jos:

« Alături de revizionistii Internaționalei a II-a, care admit că *numai* reformele parțiale sînt *singurul* mijloc de trecere de la capitalism la socialism, dușmani ai marxismului sînt anarhiștii » [Alexandrov, 185].

Termenul rusesc *именно* înseamnă, ce-i drept, *tocmai*. Dar traducerea lui dă naștere la dificultăți. Să luăm fraza:

« Boșevicii știau că o armată care luptă în numele unei politici greșite și care nu este susținută de popor nu poate învinge. *Tocmai* o astfel de armată fu cea a intervenționiștilor și a gardiștilor albi » [Cursul scurt, 290]. Aici *именно* n-ar fi trebuit tradus de loc. Accentul frazei căzînd pe « astfel » se scoate destul de bine în evidență elementul pe care autorul a vrut să-l pună în valoare.

Să luăm și exemplul:

« În perioada statornicirii în U.R.S.S. a modului de producție socialist, multe schimbări calitative foarte importante au avut loc *tocmai* pe calea acumulării treptate a noii calități » [Alexandrov, 173].

Nici aici *tocmai* nu este potrivit. Autorul n-a urmărit să diferențieze o cale de schimbări de altă cale sau altă posibilitate de a se ajunge la schimbări.

El a vrut să spună că schimbările au avut loc pe calea acumulării, « exact în felul pe care l-a expus mai sus ».

În românește *tocmai* marchează o accentuare a elementului care *urmează* (compară cu exemplele: « tocmai Viorel i-a fost menit » [Coșbuc, B., 17]; « de ce ți-e mai drag în lume, *tocmai* de aceea n-ai parte » [Creangă, P., 31]; « *tocmai* coana Joița ! » [Caragiale, T. I 102]), și nu a elementului *anterior*. Ar fi trebuit deci tradus prin: așa după cum am spus sau am arătat și nu: *tocmai* pe calea...

Am semnalat aceste câteva greșeli mai frecvente, care cu puțină atenție ar putea fi evitate, pentru ca traducerea să cîștige în valoare și cititorul să aibă în față o curată limbă românească.

